

'Özür kampanyası'ndan Fransa'da Ermeni günlerine



Belediye meydanında Hovannes Altunyan'ın heykeli dikili. '24 Nisan' Marsilya'da bir cadde adı.



Dizi / 06/07/2009

Ana caddenin adı: '24 Nisan 1915 Caddesi.' Altında da izahatı: Ermeni Soykırımı

BAŞLARKEN

1915'te yaşananlar nedeniyle derin bir kırılmaya uğrayan Türk- Ermeni ilişkilerinde son yıllarda, bütün olumsuzluklara rağmen, iyi gelişmeler de yaşanıyor. Bundan 10 yıl önce İstanbul'da bir 'Ermeni Konferansı' düzenleneceğini söyleseniz kim inanırdı; hele bir de bu konferansta bazı katılımcıların 1915 olaylarını 'soykırım' olarak niteleyeceğini.

Ya 'Özür Kampanyası...' Sadece dar görüşlü Türk milliyetçilerinin değil, şahin Ermeni diasporasının da ideolojik denklemlerini altüst eden 'Ermenilerden Özür Kampanyası'na Türkiye'den 30 bini aşkın kişinin imza kayacağına birkaç yıl öncesine kadar kaç kişiyi inandırabilirdiniz.

Yüzlerce yıl aynı topraklarda iç içe yaşamış Ermenilerle Türklerin geçmişle hesaplaşarak barışmaktan başka şansları var mı; bunu başarmanın da diyalog dışında bir yolu?

Baskın Oran'ın diaspora köyünde geçirdiği üç güne ilişkin notları, her şeye rağmen diyalogun mümkün ve zorunlu olduğunu gösteriyor.

Geçen yılın 26 Ocak günü Paris'in 10. Bölge belediye sarayındaydık. Cânım Hrant'ın yurtdışında yapılan ilk anma toplantısı. Özelliği şu: Paris'teki Türklerden ve Ermenilerden birer dernek ilk defa ortak bir platform oluşturarak ilk kez ortak bir faaliyet yapıyor: Türklerin Şimdi, Ermenilerin Hos=Burada derneği. Hrant'ın ölüsü birleştirdi onları; kim olacak. Agos'un yazışmaları müdürü Aris Nalcı ve Hrant'ın avukatı Fethiye Çetin'le birlikte yaptığımız 'Hrant İçin, Adalet İçin' başlıklı açikoturum sona erdi, dinleyicilerin soru ve yorumlarına geçiliyor.

Fransa'daki diasporayla ilk yoğun temasım. Onların da bizimle ilki. İki taraf da tedirgin hatta gergin. Ama Hrant'ın bağdaştırıcı ruhu dolaşüyor olmalı ki koca salonda, sorular ve yorumlar çatışmaya değil uzlaşmaya yönelik bir havada. İki taraf da rahatlıyor yavaş yavaş, dakikalar geçtikçe.

Derken, iriyarı bir dinleyici söz aldı. Söylediklerinden çok, coşkusu sarıyor insanı. Adının Michel Abrahamian olduğunu öğreniyorum. Sonra da Ermenice adını: Muşer. 'AvrupalıTürkiye' (TurquieEuropeenne) diye bir dernek var Fransızlar tarafından kurulmuş. Türkiye'nin AB'ye girmesi için çok mantıklı bir mücadele veriyor. Ertesi gün onlara 'Türkiye'de Kimlikler ve Kimlik Çatışmaları' üzerine bir konuşma yapacağım, ayrıca 'M.K. Adlı Çocuğun Tehcir Anıları'nın yeni çıkan Fransızcasını imzalayacağım, baktım, dostum Dr. Dilaver'le (Erbilgin) Muşer de gelmiş. 1915'in dehşet anlarıyla dolan ve taşan, ama Türklerle de diyalog kurmaya hazır, çok ilginç bir insan. Çok ilginç, çünkü genellikle bu karışımından pek yapılmıyor. Bağları koparmamak üzere vedalaşıyoruz Muşer'le.

Ermeni festivaline davet

Geçenlerde kendisinden bir ileti aldım. Özür Kampanyası'na çok mutlu olmuş. O coşkulu üslubuyla övüyor, tebrik ediyor. Bir de, Güney Fransa'da, Avignon kenti yakınlarındaki Althen-des-Paluts köyünde, 'Althen Ermenistan'la Buluşuyor' adlı Ermeni Günleri düzenliymiş, bizim Kampanya'yı anlatayım diye beni davet ediyor. Şunlar şunlar gelecek, diyor.

Hoş olur. Diasporayla diyalogu fevkalade önemsiyorum. Ama terminoloji belası yine diyalogu engelleyecek diye korkarım. Her zaman başımıza gelen, daha bir süre de gelmesi kaçınılmaz gözükken şey vuku bulacak: Yok soykırımdı yok değildi kör dövüşü çıkacak. Ciddi bir şey konuşamayacağız. Tek bir kelime yine canımıza okuyacak.

Gerçi gidince davetliler arasında Michel Marian, Jean Kehayan, özellikle de Gerard ve Isabelle Torikian gibi çok rahat diyalog kurulacak insanlar bulduğumu göreceğim ama, bana bildirilen davetlilerin esas olarak her biri sertlikleriyle tanınmış kişiler. Her biri bir Ermeni kuruluşunun (radyo, dergi, dernek, vb.) yöneticileri olan Ara Toranian ve Laurent Leylekian gibi ağır toplar ve bu konuda onları aratmayan Yves Ternon ve Bernard Henri Levy gibi Fransızlar. Bendeniz, tek tabanca.

Larousse'ta "tête de Turc" karşılığında şöyle yazar: "Une tête sur laquelle tout le monde frappe" (herkesin bir şaplak attığı kafa). Muşer'e yazdım. Günah keçisi olacaksam olmaz, dedim.

Bir süre sonra, herhalde emin olmak için başkalarıyla konuştu, bütün samimiyetiyle garanti verdi: "Sen benim de misafirimsin, Tanrı'nın da misafirisin". Zaten böyle durumlarda bir garanti de ancak bu kadar verilebilir.

Kararı verdik, ama benim endişemi artıracak bir olayla başlıyoruz. Açikoturumun yöneticisi katılımcılara yazdı: "Açikoturumun sonunda, inkârcı Türk devletini ve bu inkârcılığı Fransız basınına taşıyan Liberation gibi gazeteleri kınayan bir bildiri çıkarmayı öneriyorum" diyor. Liberation deyişinin sebebi, orada geçenlerde çıkan iki makale. Birisi, Özür Kampanyası başlatıcılarından Cengiz Aktar'ın Kampanya'da kullandığımız, sonra da Obama'nın aynen tekrarladığı "Medz Yeğern" (Büyük Felaket) terimini ele alan makalesi. Diğer, ünlü Fransız

kamuoyu araştırmacısı Pierre Weil'in yine Kampanya'yı öven yazısı. Bu nasıl basın özgürlüğü anlayışı yahu? Zavallı Muşer arada kalacak ama, öneriyi yapan yöneticiye özetle şunları yazdım:

'İnkârcı' kimdir?

"Korkarım, 'inkârcı' tanımınız epey sorunlu. 1915'teki dehşete soykırım adını vermeyen herkesi ve her kurumu böyle anıyorsunuz. Benim lügatçemde ve Özür Bildirgesi'nde 'inkârcı' şudur: Anadolu Ermenilerinin etno-dinsel bir temizliğe tabi tutulduklarını reddeden kişi veya kurum.

"1915'teki insansal kanamayı, 1948 BM sözleşmesindeki hukuksal terim olan soykırım'la anmayı siyasal olarak tercih edebilirsiniz. Böyle bir adlandırma, bilimsel olarak yetkili bir uluslararası yargı organı kararı gerektirdiği halde, itirazım yok. Ama, özellikle de moderatör olarak, konuşmacıları bu terimi kullanmaya zorlamamalısınız. Ermeni olayında hiçbir hukuksal ve ekonomik sonuç yaratmayan bu terim, Türk devletinin inkarcılığı yüzünden şu anda Ermeniler için sosyo-psikolojik bir tuzak oluşturmuş vaziyette. Her yılın aynı günü bu büyümlü kelimenin bir Amerikalının ağzından çıkması için gözlerini dikip bekliyorlar. Ermeniler gibi onurlu bir halk için çok aşağılayıcı bir durum bu. Aynı şey Türkler için de geçerli: Bu kelimenin bir Amerikalının ağzından çıkmaması için gözlerini dikip bekliyorlar. "Osmanlı Ermenilerine eşi menendi görülmemiş bir adaletsizliğin yapılmış olduğu konusunda herkes hemfikir ise, bırakalım herkes istediği terimi kullansın.

"Bir de, açıkturumun, adına rağmen, iki konusu olacak diyorsunuz. Bunlardan birincisi yani 'Sivil toplumun rolü' zaten açıkturumun konusu. Diğeri, yani 'Türk devletince 90 yıldır inkâr edilen bir soykırıma uğramış olan Ermeni halkının 'temel haklarının tanınması için mücadele' ise siyasal bir tavır alış. Her Allahın günü ben ve arkadaşlarım Türk devletinin Ermeni konusundaki inkârcı tavrını kınıyoruz. Ama bunu yurtdışındaki bir Ermeni festivalinde tekrarlamak fazla kolay ve benim için fazla şekerli olur. Bana onur getirmez. Hele Fransız basınına kınamak konusunda hiç aynı fikirde değilim".

Muşer'in öyküsü

Olaydan haberi olan Muşer her zamanki samimiyetiyle her şeyin iyi gideceğini bildiriyor.

Yeter, benim için. Marsilya havaalanına vardığımızda da, kucağında Feyhan'a getirdiği sarı-kırmızı güllerle ve o kocaman gülümsemesiyle karşılıyor bizi.

Ben Marsilya'yı biraz sübyanken, taa 1962'de görmüştüm. Yaklaşık 1.5 saat mesafedeki köye hareket etmeden kentin içinden geçip Feyhan'ın da bir görmesini sağlamak mümkün olur mu acaba diye düşünürken Muşer diyor ki: "Şehrin içinden geçerek gitsek... Festival için baklava ısmarlamıştım da."

Yolda konuşuyoruz. Ailesinin Türkiyeli olup olmadığını soruyorum. Annesi 1911 Kırşehir doğumlu imiş. Annesinin babası Mihran Bayramyan toprak sahibi. 1915'te kaymakam ("Kaymakam veya başka bir mudir" diyor Muşer) tarafından çağrılıyor, herhalde tehcir haberi için. Eve giderken saldırıya uğrayıp öldürülüyor. "Elimde Arapça harfli bir tapu var, neye yarar bilmiyorum. Galiba eşraftanmış dedem" diyor.

Babasını sordum, "O da 1911 doğumlu. Süphan Dağı eteklerindeki Adilcevaz'dan olabilir; belki de Van Gölü kuzeyinden. Ama o günkü isimlerle bugünkülerin alakası yok ki" diyor.

Babası sadece "Bir suyun kıyısından gittik, atın üstünde, annemle" dermiş; o kadar hatırlarmış. "Bütün bunlar geçmiş, gitmiş. Önemli olan bu halkı o toprağa bağlayan şeylerin sökülüp atılması, tarihten kazanması" diyor Muşer.

Geride kalanların Fransa'ya nasıl vardıklarını bilmiyor. Kendisi orada doğmuş.

'24 Nisan 1915 Caddesi, Marsilya baklavası

Marsilya'nın özellikle Ermenilerin oturduğu mahallesinde olmalıyız şu anda. Ana caddenin adı: '24 Nisan 1915 Caddesi.' Altında da izahatı: "Ermeni Soykırımı".

Tatlıcı dükkânı, adını Hamidiye Alayları'nın ilk ciddi katliamını 1894-96 yıllarında yaptığı yerden almış: Sasun. On beş-yirmi paket baklavayı Muşer'in jipine yükleyip bir de kent merkezi turu atıyoruz. Eski Liman'ın hemen çıkışında, 1962'de yerde gördüğüm mermer yazıtı soruyorum Muşer'e, "Hemen şu anda önünden geçiyoruz" diyor. "Marsilya kenti, İ.Ö. 600'de buraya ilk ayak basan Foçalılar tarafından kurulmuştur".

Bir buçuk saat sonra Althen-des-Paluts köyüne giriyoruz. Etraf tabii ki yemyeşil ama ben bu kadar sulak yer görmedim hayatımda. Her yer akarsu ve kanal. Zaten yerleştiğimiz otel de eski bir su değirmeni. Bir ilginç tarafı daha var: Hiç kalkmadan sürekli uyuyan Mastiff cinsi devasa bir siyah köpek. Bu üç günü bizimle geçirmeye gelen dostum Dr. Dilaver'in üstü açık Volvo C70'ine bir pençe atsa devirir alimallah ama Allaha sürekli uyuyor. Uyuyor da, Dilaver'in davetlisi olarak bize katılan Pınar'ı (Selek) ben yokken bir kovalamış ki, o kadar olur!

Köyün festival yeri olarak seçiliş sebebi ise, 250 yıl önce buraya gelen bir Ermeni! Adamın heykeli bugün Belediye meydanında dikili. 1943'te Naziler obüs yapmak için alıp eritmişler, 2005'te tekrar yaptırıp dikmiş köy halkı.

Altunyan, nam-ı diğer Althen

Nahçıvan'da İran Ermenisi olarak doğan Hovannes Altunyan (1710-1774) Osmanlı'dan kalkıyor, bu köye 15 km mesafedeki Avignon'a geliyor 1756'da. Torbasında, hani adını çok duyduğumuz ama ne olduğunu, ne renk olduğunu genellikle bilmediğimiz 'kök boya'yı köklerinde taşıyan 'kızılkök' bitkisinin tohumları. Gizlice getirmiş. Çünkü, özel olarak kızılkök için incelemedim ama, biliyoruz ki o tarihlerde Osmanlı idaresi birçok hammaddenin dışsattımını çoktan yasaklamış durumda. Sebebi, ilk duyana acayip gelebilir ama, küreselleşme!

15. yy sonunda Yeni Dünya'nın keşfi üzerine İspanyollar G. Amerika'ya üşüşüyorlar, Yerli uygarlıklarının o cânım altın ve gümüş yapıtlarını Avrupa'ya getirip eritiyor ve para basıyorlar. O parayla Avrupalı tüccar Osmanlı'nın üretimi kendine ancak kâfi gelen ekonomisinde muazzam bir hammadde talebi yaratıyor. Böyle bir durumla (yani enflasyonla) ilk defa karşılaşan Osmanlı idaresi de çareyi kolayında buluyor: İhracatı yasaklamak. Sonuçta hem ihracat gelirinden yoksun kalıyor, hem de sınırları kevgir gibi olduğundan hammaddeler bu sefer kaçakçılıkla çıkıp gidiyor.

Kralın kendisine bölgede tahsis ettiği topraklarda Altunyan (artık Avignon'da Jean Althen olmuştur) kızılkök ve pamuk ekimine başlıyor. Ama, Lyon'daki ipekli üreticilerinin düşmanlığını celbetmiştir. Henüz elle tutulur bir başarı sağlayamadan kızının evinde fakr-u zaruret içinde ölüyor. İşte köye adını veren Althen, bu Altunyan.

YARIN: Diaspora nereye gidiyor?